

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ БАНКУ

У статті проаналізовано окремі аспекти поняття «капітал» банку та виконувани ним функції. Особливу увагу звернено на проблеми достатності капіталу банку. Висвітлено фактори, які зумовлюють достатність капіталу, та виникнення відповідних ризиків. Досліджено основні джерела нарощування власного капіталу банку.

Ключові слова: капітал, банківський капітал, власний капітал, достатність капіталу, фінансова стійкість, ризик, капіталізація.

Світова фінансова криза показала, що навіть найбільші українські банки, що виконують усі вимоги НБУ, зазнають збитків. Якщо звернутися до міжнародного досвіду, то можна прийти до висновку, що стійкість банківської системи в цілому та кожного окремого банку залежить в значній мірі від розміру власних коштів (капіталу).

Природа капіталу тісно пов'язана із економічною сферою його вияву, тому, будучи носієм результату економічних відносин суб'єктів фінансово-господарської діяльності, капітал банку виступає об'єктом власності, розпорядження і фінансового управління [5, с. 95]. Тому можна зробити висновок, що банківський капітал є показником, що характеризує платоспроможність, кредитоспроможність, фінансову стійкість і самостійність банківської установи (рис. 1). Вплив банківського капіталу на діяльність комерційного банку). Саме величина власного банківського капіталу є головним критерієм під час оцінки суспільством міцності, надійності, масштабності банку в сучасних умовах. Тому власний капітал виступає не лише джерелом проведення активних операцій, а й інструментом зміцнення довіри з боку клієнтів до банківської системи в цілому.

Дослідженням даної проблематики займалися як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Основні засади забезпечення банків власним капіталом і його роль у формуванні фінансових ресурсів досліджували такі зарубіжні вчені: Ю. Бабичева, Е. Гіл, А. Казак, Р. Коттер, Т. Кох, І. Лаврушин, Е. Рід, П. Роуз та ін.

Серед вітчизняних науковців, які займаються дослідженням проблем, пов'язаних із категорією «власний капітал», особливої уваги заслуговують праці М. Алексеєнко, А. Вожжова, О. Васюренко, І. Гуцала, А. Мороза, І. Зарицької та ін.

Під власним капіталом банку слід розуміти спеціально створені фонди і резерви, призначені для забезпечення його фінансової стійкості, комерційної та господарської діяльності, відшкодування можливих збитків, які перебувають у користуванні банку протягом всього періоду його функціонування [1, с. 91]. У законі України «Про банки і банківську діяльність» у ст. 2 наведено визначення різновидів банківського капіталу [3].

Власний капітал у банківській діяльності має дещо інше функціональне навантаження, аніж в інших сферах підприємництва. Це чітко простежується через виконувани власним капіталом банку функції (захисна, оперативна, регульовальна) [4, с. 50]. Основна функція банківського капіталу - захисна, саме тому його якість має бути високою, а сам капітал – реальним. Капітал дозволяє банку продовжувати фінансові операції навіть у випадку

виникнення великих непередбачуваних витрат. Для фінансування подібних витрат існують спеціальні резервні фонди, що включені у власний капітал, а при масових неплатежах клієнтів за позиками використовується частина акціонерного капіталу. Проведені окремими вченими дослідження із використанням методів екстраполяції тенденції (тренду) дають змогу стверджувати, що при збереженні нинішніх темпів зростання активів та капіталу в 2010 р. банківська система України матиме недостатній обсяг капіталу – не виконуватиметься норматив Н2 адекватності регулятивного капіталу, а відповідно зменшаться банківські інвестиції в економіку.

Процес нарощування банківського капіталу не повинен мати стихійний характер. Він є чітко контрольованим з боку НБУ, який створює для цього сприятливе нормативно-правове та фінансове середовище: стимулювання процесів консолідації у банківському секторі України; контроль за формуванням резервів, що, у свою чергу, впливає на якість капіталу банку; підвищення вимог до мінімального рівня регулятивного капіталу.

Існує думка, що до 2008 р. капітал банки збільшували, щоб нарощувати видачу кредитів. У 2008-2009 роках власники банків викладали гроші з власної кишені, щоб виконувати вимоги НБУ [6] і врятувати свої установи від банкрутства. Проте фінансова криза досить негативно позначилась на діяльності банків, які практично використовують залучений капітал. Це в першу чергу, викликано досить негативною політикою керівництва держави відношень до національної банківської системи. По-друге, керівництво банків ще недостатньо готове до прийняття кардинальних рішень в умовах кризи, особливо на її початковому етапі. Варто зазначити, що лише через півроку від початку кризи почались прийматись рішення щодо стабілізації банківської системи, як на рівні уряду, так і відповідні заходи на рівні керівництва банків.

Щоб якісно оцінити власний капітал банку, необхідно звернути увагу на його достатність. Визначення достатності капіталу банківської установи відіграє значну роль, і не лише для оцінки окремо взятого конкретного банку, а й для того, щоб можна було визначити надійність усієї вітчизняної банківської системи. Національний банк України постійно повинен аналізувати достатність капіталу з метою прийняття правильних рішень щодо запровадження структурних змін у банківській системі. Це може стосуватись як реорганізацій окремих банків, так і злиття банківських установ, а також розширення мережі нових філій. Кількісні параметри достатності капіталу

Рис. 1. Вплив банківського капіталу на діяльність комерційного банку

характеризують відповідні коефіцієнти, а до якісних факторів відносяться такі, як: стан ліквідності банківської установи, професійність та підготовленість керівництва банку, якісна структура активів, а також прибутковість банку. Основні принципи оцінювання капіталу на основі ризиків визначаються за міжнародними стандартами, які були розроблені Базельським комітетом і затверджені ще у липні 1988 року. Ці принципи визнаються міжнародною банківською системою і використовуються багатьма країнами при визначенні рівня власного капіталу. Разом із цим, вважаємо за необхідне враховувати деякі особливості функціонування українських банків, а саме:

- недостатній розвиток фондового ринку не дозволяє банкам мати в обороті у великих об'ємах такі фінансові інструменти, як кумулятивні та не кумулятивні акції, безстрокові та привілейовані преференціальні акції, субординовані позики та ін., які набули широкого розповсюдження в індустріально розвинених країнах;
- у розрахунок основного капіталу включено резерв по акціях дочірніх структур;
- прибуток поточного року і створені у цьому ж році фонди включаються до розрахунку основного капіталу лише за умови наявності аудиторського висновку.

Базельська угода базується на визначенні структури капіталу та врахуванні кредитного ризику активів та позабалансових зобов'язань. Зв'язок капіталу та кредитного ризику зумовлений, насамперед, здатністю капіталу нейтралізувати втрати через неплатоспроможність позичальників. Основні стандарти угоди є спільними для всіх банківських установ, що приєдналися до неї, а органи регулювання кожної країни мають право самостійно встановлювати коефіцієнти ризику активів та визначати деякі складові капіталу. Базельською угодою передбачено врахування кредитного ризику, пов'язаного з різними видами активів і позабалансових зобов'язань банку. Для розрахунку активів, зважених за ризиком, кожний вид балансових активів банку множиться на коефіцієнт ризику, який відображає ймовірність втрат за цим видом банківських активів. Кожний елемент позабалансових зобов'язань також зважується на відповідний коефіцієнт ризику. Суму

всіх активів і позабалансових зобов'язань з урахуванням рівня ризиків називають сукупними активами, зваженими за ризиком. Міжнародною угодою пропонується шкала коефіцієнтів ризику, які можуть бути використані без змін або скориговані залежно від економічної ситуації конкретної країни. Базельська угода стала кроком уперед на шляху стабілізації міжнародної фінансової системи та зростання банківського капіталу [7, с. 27].

Отже, необхідно постійно оцінювати капітал банку та визначати його достатність для ефективної роботи як на сучасному етапі так і у перспективі. Для отримання вичерпної оцінки капіталу банківської установи необхідно враховувати цілу низку факторів, як кількісних, так і якісних. Таким чином, величина капіталу окремого банку залежить від ризиків, які проявляються у даному банку і знаходяться у процесі нагляду. Коефіцієнт достатності капіталу банківської установи на основі оцінки ризиків визначається відношенням суми капіталу банку до суми активів, скорегованих на ризики. До таких активів відносяться як балансові активи, так і позабалансові статті, розподілені у відповідності із ступенем, наявного їм кредитного та інших ризиків.

Важливо постійно приділяти особливу увагу діяльності банку та фінансовому стану його власників, адже вони мають безпосередній та значний вплив на стан банку, напрями його діяльності та капіталізацію.

Головною передумовою фінансової надійності виступає збільшення власного капіталу, яке банки можуть проводити за рахунок зовнішніх джерел, а саме:

- емісії акцій;
- емісії боргових зобов'язань;
- продажів активів, оренди нерухомості.

Отже, проведене дослідження підтвердило, що на сучасному етапі доцільно вжити наступні заходи:

- залучення до банків додаткового акціонерного капіталу на основі додаткових емісій акцій або внесків власників чи засновників банків;
- розроблення банками планів підвищення рівня капіталізації із використанням додаткових джерел залучення коштів як на внутрішніх, так і на зовнішніх фінансових і грошових ринках;
- залучення банками стратегічних інвесторів

поліпшення якості капіталу та забезпечення достатнього рівня покриття ним ризиків, що приймаються банками у тому числі вдосконалення структури капіталу;

– стимулювання капіталізації прибутку в банках, зокрема шляхом удосконалення оподаткування та дивідендної політики;

– удосконалення методик розрахунку регулятивного та економічного капіталу з урахуванням вимог II Базеля.

Насамперед необхідно стимулювати приплив капіталів у банки за рахунок активного залучення коштів акціонерів, у тому числі портфельних інвесторів. Банкам слід активніше працювати у напрямі залучення зовнішніх (вихід на IPO) та внутрішніх заощаджень. Для реалізації цього необхідна більша прозорість діяльності, варто розкривати інформацію про власників та отримувати інвестиційні рейтинги [3, с. 13].

У умовах потреби у збільшенні банківського капіталу і зростання інфляції доцільним є надання дозволу зборам акціонерів банку спрямовувати прибуток повністю або частково на збільшення статутного капіталу, без справляння із цих сум податків. Оподаткувати їх потрібно при продажі акцій чи паїв банку в установленому порядку. Цей механізм дозволить посилити зацікавленість власників банку у спрямуванні прибутків на поповнення статутного капіталу.

Важливими є також заходи зі спрощення процедури реєстрації додаткової емісії акцій банків [8, с. 114].

Проблема збільшення капіталу за рахунок емісії акцій пояснюється відсутністю розвиненого фондового ринку в Україні. Недоліком цього методу можна вважати зниження рівня контролю за банківською установою.

Підкреслимо, що без законодавчого обмеження величини власного капіталу банку, розміщеного в активи, що є відносно вільними від ризику, значення показника достатності власних коштів (капіталу) банку майже завжди залишається завищеним.

Стабілізація та подальший розвиток банківської системи тісно пов'язані з нарощенням капіталу. Він може зростати не лише за рахунок власних джерел, а й у результаті реорганізації банків шляхом їх злиття чи приєднання, створення банківських об'єднань та їх входження до промислово-фінансових груп.

Таким чином, основними напрямками капіталізації вітчизняних банків є нарощування статутного капіталу банку, зростання прибутку та підвищення ринкової вартості акцій.

Якість управління банківською установою, досвідченість, професіоналізм, компетентність та обізнаність, передбачливість керівництва банку є чи не найважливішим чинником щодо визначення достатності капіталу. Ефективне, чітке та надійне керівництво банківською установою дає можливість забезпечити належне запровадження ефективних методів роботи, систем внутрішнього контролю та аудиту, чітке виконання внутрішніх положень та інструкцій. Звичайно, якщо управлінський персонал банку, особливо вищого рангу, є некомпетентним, непрофесійним, то він не здатний вміло управляти, здійснювати належний нагляд, забезпечувати запровадження новітніх технологій, вдосконалювати систему надання банківських послуг на рівні сучасних вимог, а це, у свою чергу, призведе до погіршення стану та структури капіталу банку.

Список літератури

1. Банківські операції [Текст] : підручник / за ред. В. І. Міценка, Н. Г. Слав'янської, О. Г. Кореневої. – К.: Знання, 2007. – 796 с.
2. Довгань, Ж. Капіталізація банківської системи України [Текст] / Ж. Довгань // Вісник Національного банку України - 2008. - №11. - С. 10-14.
3. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : закон України. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.
4. Алексеєнко, М. Д. Капітал банку: питання теорії і практики [Текст] : монографія / М. Д. Алексеєнко. – К. : КНЕУ, 2002. – 276с.
5. Козоріз, М. А. Основні напрями підвищення рівня капіталізації і ліквідності банківських установ [Текст] / М. А. Козоріз, І. М. Лис // Регіональна економіка. – 2009. - №2. - С. 95-102.
6. Попередні підсумки діяльності банків України на 01.01.2010 (за даними щоденного балансу) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua/Publication/bank_sup/Results/2010/01012010htm.
7. Примостка, Л. Методи оцінювання вартості та визначення достатності банківського капіталу [Текст] / Л. Примостка // Фінансовий ринок України. – 2008. - №10; - С. 27-29.
8. Савлук, С. М. Стимулювання нарощування власного капіталу банків [Текст] / С. М. Савлук // Фінанси України. – 2009. - №2. – С. 111-117.

РЕЗЮМЕ

Гайдай Валентина

Особенности определения достаточности капитала банка

В статье проанализированы некоторые аспекты понятия «капитал» банка и выполняемые им функции. Особое внимание уделено проблеме достаточности капитала банка. Отражены факторы, которые обуславливают достаточность капитала и возникновения соответствующих рисков. Исследованы основные источники наращивания собственного капитала банка.

RESUME

Gayday Valentyna

Features of determining the capital adequacy of the bank

Certain aspects of a bank's "equity capital" and its functions are analyzed. Particular attention is paid to the capital adequacy of the bank. The factors which stipulate the adequacy of capital and origin of the proper risks are reflected. Basic sources of the bank equity capital increase are investigated.